

Roland Geitmann:

A Biblia, az egyházak és a kamatgazdaság

ÖSSZEFOGÁS A FENNMARADÁSÉRT

Roland Geitmann: Bibel, Kirchen und Zinswirtschaft
című művét német eredetiből fordította:
Kincsesné Salca Mária,
az Összefogás a Fennmaradásért
Mozgalom tagja
és Fekete Izabella
Budakalász, 2000

A Bibliából idézett részleteket
Károli Gáspár Szent Bibliájából emeltük ki.
(Magyar Biblia Tanács kiadása, Budapest, 1991)

Lektorálta:
Éliás Ádám és Síklaky István

Kiadja:
ÖSSZEFOGÁS A FENNMARADÁSÉRT MOZGALOM

Kapcsolat:
2011 Budakalász, Erdőhát u.3541/29.hrsz.
Kincsesné Salca Mária
Tel: 06 (26) 341-140
06 (70) 333-6732

ISBN:

Borítóterv, grafika, szedés, tördelés, szerkesztés:
Kincsesné Salca Mária

Nyomás és kötés:
EX-KOP BT NYOMDA, Szigetszentmiklós
Tel: 06 (24) 555-131
Felelős vezető: Nagyné Brágya Erzsébet

A füzet környezetbarát, újrahasznosított papírra készült.

”Az, aki titkolt módon vesz birtokba idegen javakat, különb-e annál, aki útonállóként, gyilkosság árán rabol magának idegen vagyont, - vagy aki kamatfizetés kikényszerítésével veszi el a másét?”

Nyssai Szent Gregor
(Kr.u. kb. 334-394)

BIBEL, KIRCHEN UND ZINSWIRTSCHAFT

”A kamatszedés tilalma nem csupán valami szociális-gazdasági rendszabály, hanem hatalmi elv: a pénzuralom megakadályozása. Így értelmezhető a kamattilalom a keresztény kultúra területén... Ez mindvégig érvényben volt az ókeresztény időkben és az egész középkor folyamán. A kamatszedés uzorának számított. A kamattilalmat először az egyházi reformáció és a világi reneszánsz oldotta fel, és ezáltal kitárult a kapitalizmushoz vezető fejlődés útja, amely végül sikerre vitte a pénzuralmat. Mammon azóta Istent – embert kiszorított. Mózes forradalma ébred újra, ha a szabadpénz-mozgalom reflektorfénybe állítja a kamat-kérdést, a kamat megszüntetését célozva meg.”

Prof. Dr. theol. Leonhard Ragaz:
Bibliamagyarázat, 2. kötet
Zürich, 1947, 133. és 134. oldal

A Biblia, az egyházak és a kamatgazdaság

A.

A (Német) Szövetségi Köztársaságban háztartások százezrei adósodnak el, cégek ezrei mennek csődbe, ebből következnek körülöttünk a családi tragédiák, amelyekről nem tehetünk, és ez végül éhezéssel és nyomorral folytatódik a legeladósodottabb fejlődő országokban. Legalább is mindez összefügg, mert egyes teológusok nyíltan emlegetik a kamat- és adósság-elengedés bibliai szabályát, azt, hogy megvetendő dolog mások ínségén meggazdagodni és többet követelni vissza, mint amennyit kölcsönképpen adtak. Világraszóló botrány, hogy mi, északi gazdagok, a déliektől nemcsak az adósság törlesztését követeljük, hanem súlyos kamatokat is behajtunk, mégpedig sokkal-sokkal többet, mint amekkora fejlesztési segílyt nyújtottunk, és a kamatszedésben talán éppen azért vagyunk olyan szigorúak, mert a saját gazdaságunk alapelve a kizsákmányolás. Még sokan nem tudják, hogy minden egyes árban, díjban tetemes kamat-rész rejtőzik, hogy a fogyasztók négyötöde sokkal több kamatot fizet, mint amennyit valaha beszéd, hogy a befektetett tőke kamatozása exponenciális növekedésre kényszeríti a gazdaságunkat, ezáltal mintegy hajtószíja a környezetpusztításnak, a technika eluralkodásának, a munkanélküliségnek, az elszegényedésnek, az állam-eladósodásnak, és a háborús fegyverkezésnek. (2)

Az ilyen - a harácsoláson és kizsákmányoláson alapuló - gazdálkodás halálos végkifejletét az emberiség évezredek óta ismeri. Babilon, Egyiptom és Róma, de az ókori Izrael királyainak is volt róla véleménye. Ne lepődjünk meg tehát, hogy a pénz- és földtulajdon-rendszer szabályozása, és elsősorban a kamat tiltása, mint valami vörös fonál, húzódik végig a vallástörténeten, különösen a kereszténységen át. Mára ez a bölcsesség szinte teljesen feledésbe merült, de ennek következményei drámaian kiéleződtek, ezért nagy segítségnek számíthat visszatérni a korábbi évszázadok felismeréséhez, hogy meríthessünk a jogos, igazságos rend keresésének indítékaiból.

B.

Áttekintve kultúrtörténetünk utolsó 3000 évét, a vallásos kamat-tilalom belső szigora után kanyar következik. Az ívelés - kb. fél-magasságban - Kr.e. 1250 körül kezdődött a mózesi törvényekkel, tetőpontját Jézus Krisztus hegyi beszédében érte el, és a 20. század végére (eddig?) legmélyebb pontjára jutott. Az utolsó 150 év teológusai arra hajlanak, hogy utólag viszonylagosnak minősítsék a kamattilalmat, így kíséreljék meg feloldani az ellentmondást, - és hogy megpróbálják túlhaladottnak feltüntetni a kamattilalmat. Ezért ebben a fogalomkörben sok a vitatott értelmezés. (3)

* A „Nemzetközi Szövetség a Természetes Gazdasági Rendért” Wuppertal-Neviges-ben 1989. szeptember 10-én tartott összejövetelének egyik előadása, átdolgozott formában.
Először a „Heft 80/1989” társadalomgazdasági folyóirat jelentette meg.

I. Biblia

1. Mózes törvényei

A kamat tilalma azon isteni törvények egyike, amelyeket Mózes hirdetett ki Izrael népének a Sinai hegyen, az Egyiptomból való kivonulás után:

„Ha pénzt adsz kölcsön az én népemnek, a szegénynek a ki veled van, ne légy hozzá olyan, mint a hitelező, ne vessetek reá uzsorát.” (4)

Ettől kezdve minden kamat uzsorának számít, függetlenül a nagyságától. Jóllehet a kamatfizető szegény testvérré való utalás azt jelzi, hogy a kölcsön - főleg a fogyasztási kölcsön - közönséges dolog. Ebből kiindulva mégsem szabadna megengedni, hogy az újabb idők termelési kölcsönei kamatozzanak. De a kamattilalom körül ott a többi szabály is: az „*elengedés éve*” (Mózes 5. könyve, 15,1-11), miszerint minden hetedik évben minden adósságot el kell engedni, és a „*kürtölés éve*” (Mózes 3. könyve, 25), a minden ötvenedik esztendő, amikor minden földbirtokot vissza kell adni eredeti tulajdonosának [ezt kellett kikürtölni, kürtöt fújva kihirdetni országszerte, - abban a korban ez volt a hivatalos hírközlés - a fordító megjegyzése], úgyhogy a termőföld nem volt elidegeníthető ennél hosszabb időre, és a még esedékes termés, annak értékén számított ára is abban az esztendőben veszendőbe ment. Ezek a kamattilalom érvényesítéséhez szükséges elengedési szabályok és földtulajdonjogok a történelem folyamán feledésbe merültek, és ez súlyos következményekkel járt.

Mózes a saját népére korlátozta a kamatszedés tilalmát, de megengedte “az idegenek”-kel szemben (kifejezetten így; Mózes 5. könyve, 23, 20). Ezt a megkülönböztetést a zsidók a mai napig betartják, ami részben oka tragikus történetüknek.

2. Próféták

Izrael népe Mózes és Józsué halála után hamarosan háttal fordított ennek a tiltásnak. Az Ótestamentum érzékletesen ecseteli, hogy ennek milyen gonosz következményeit kellett elszenvedniük. Ennek ellenére a próféták - legalább is ezen a téren - nem alkalmazkodtak a valóságos gyakorlathoz, hanem megszigorították a kamattilalmat. Ezékiel próféta így intett a babiloni fogság alatt, Kr.e. 597 körül:

„UzSORÁRA adott és kamatot vett: és az ilyen éljen? Nem él! Mindezeket az újálatosságokat cselekedte, halállal haljon meg, az ő vére legyen ő rajta!”

(18, 13) (5)

A korlátozás tehát az izraelitáknak adott kölcsönre vonatkozik. Mégis, először a makkabeusok érvényesítették a kamattilalmat, az „*elengedés*” és a „*kürtölés*” évének törvényét, Kr. e. a 2. században, rövid időn át, még a római uralom előtt.

3. Keresztény tilalom

Jézus Krisztus még tovább megy a követelésével. Hegyi beszédében ezt mondja:

„Hanem szeressétek ellenségeiteket, és jól tegyetek, és adjatok kölcsönt, semmit érte nem várván; és a ti jutalmatok sok lesz, és ama magasságos Istennek fiai lesztek...”

(Lukács, 6,35)

Ezzel magától értetődőnek nyilvánítja a kamatszedés tilalmát, és azt követeli, hogy adott esetben mondjanak le még a kölcsön visszaadásáról is. A Máté evangéliumában (5,38) leírt hegyi beszédből ez még érthető, hiszen a hitelezés-téma szövegkörnyezetében ott a tetszetős felszólítás, hogy ha megütötték a jobb orcádat, fordítsd oda a balt is, továbbá, az, hogy akitől az alsó ruháját kívánják, adja oda a felsőt is. Hozzáfűzi:

„A ki tőled kér, adj néki; és a ki tőled kölcsön akar kérni, el ne fordulj attól.”

Számos helyen kiviláglik az, hogy Krisztus követésével összeegyeztethetetlen az anyagi haszonra törekvés, például abban a kijelentésben, amely szerint egy tevé könnyebben átjut a túfokán, (amivel ő az ókori városfal gyalogos-kapujára céloz,) mint hogy egy gazdag ember bejuthatna Isten országába (Máté, 19,24), és ebben a markáns mondatban:

„Nem szolgálhattok Istennek és a Mammonnak.”

(Máté, 6,24)

Pál apostol elítéli a teljesítmény nélküli és az élőszködő jövedelmet:

„Ha valaki nem akar dolgozni, ne is egyék.”

(2. Tesszaloniki levél, 3,10.) (6)

Azóta bizony messze eltávolodtunk az erkölcsi követelmények ilyen magaslataitól.

II. Egyház

1. Ókor

A színódusok mellett mindenekelőtt az egyházatyákként és szentként tisztelt őskeresztény egyházi írók szolgálnak forrásként, akik az érvényben volt római törvények ellenére tiltották a kamatszedést. Lactan-tiustól (megh. Kr.u. 330-ban), kora egyik legképzettebb és legtanultabb emberétől származik a következő mondás:

„Rendkívül igazságtalan többet visszakövetelni, mint amennyit az ember odaadott. Így cselekedni: ez a legszűkebb környezetünk kizsákmányolása, és a megszorultságon spekulálni: álnokság.”

A nyssai Szent Gregor (Kr.u. kb. 334-394), aki görög püspök, jelentős teológus és misztikus volt, nyomatékosan kiátkozta a kamatot:

”Az, aki titkolt módon vesz birtokba idegen javakat, különb-e annál, aki útonállóként, gyilkosság árán rabol magának idegen vagyont, - vagy aki kamatfizetés kikényszerítésével veszi el a másét?”

Ambrosius (340-397), Augustinus (354-430) és Hieronymus (331-420) is keményen elítélték a kamatszedést, jóllehet emiatt heves támadásoknak voltak kitéve.

Számtalan korai egyházi színóduson határozták el és erősítették meg a kamat tilalmát. Az elvirai színódus (306-ban) a kamatszedést megtiltotta mind a papságnak, mind a laikusoknak. A Konstantin által 313-ban hozott, keresztény-barát, milánói türelem-rendelet után azonban az egyház egy ideig készségesnek bizonyult az alkalmazkodásra, és a klérusra korlátozta a kamattilalmat. Hasonlóan tette az Arles-i színódus 314-ben és a nikeai konzilium 325-ben, amint a későbbi színódusok és konziliumok úgyszintén. Tettek ugyan megkülönböztetést uzsora és kamat között, aszerint, hogy a kölcsön célja fogyasztás-e, vagy ipar, de ez mégsem számított. Ezt egyrészt az Ó- és az Új Testa-

mentumra alapozták, másrészt az igazságosság természetes elveire, ahogyan azokat már a görög filozófia - különösen Arisztotelész – megfogalmazta.

2. Középkor

A kamattilalom először a Karolingok alatt vált általános érvényűvé. Miután Anglia 787-ben megelőzte, Nagy Károly 789-ben az aacheni szinóduson megfelelő törvényt terjesztett elő. Lothar császár 825-ben így rendelkezett:

„Aki kamatot szed, sújtsa azt királyi átok, aki ismételten kamatot szed, taszítsa ki magából az egyház, és vettessék börtönbe.”

A kamattilalom érvényessége és hatása kétségtelenül a középkorban jutott csúcspontra. Az emberek vallásos magatartása tette ezt lehetővé, valamint a középkori földtulajdon-törvény és a túlnyomórészt természetes gazdálkodás. Ahogy a pénzgazdálkodás fejlődött, a kamattilalom fenntartását megkönnyítették a mindig újra cserélésre kibocsátott brakteátok (kb. 1150-1250) (10) [vékony, könnyen félbe is törhető fém-pénzermék, csak egyik felükön nyomva, - Silvio Gesell az 1910-es évektől ajánlott (papírból) hasonló szerepű, vagyis forgásbiztosított, ú.n. „szabadpénzt”. A fordító megj.] A főképp a mezőgazdaságtól és a kézműipartól távoltartott, a pénz- és árukereskedésre korlátozott zsidóknak a bűnbak szerepe jutott.

Emiatt határozhatta el a második lateráni konzilium 1139-ben:

„Aki kamatot szed, ki kell azt taszítani az egyházból, és csak a legsúlyosabb büntetés után és a legnagyobb óvatossággal vehető fel ismét. Attól a kamatszedőtől, aki megtérés nélkül hal meg, meg kell tagadni a keresztény temetést.”

III. Jenő pápa 1150-ben kihirdette:

„Aki többet követel vissza, mint amekkora a kölcsönadott összeg, az uzsoráság bűnébe keveredik. Minden uzsorának számít, amivel megnövelik a kölcsönadott összeget.”

És a világi uralkodókkal szemben III. Sándor pápa (1179-ben), valamint V. Kelemen pápa (1311-ben), öntudatosan ezt állította:

„Nullával egyenlő és semmis minden olyan törvénykezés, amely megengedi a kamatot.”

Ha jobban szemügyre vesszük, nehéz dolog ez, - mutatja aquinói Szent Tamás (1224-1274), a középkor legjelentősebb teológusa és filozófusa részletes fejtegetése. Ő is elítéli a kamatot, mint ami önmagában igazságtalan (hivatkozva többek között Arisztotelészre):

„A pénz csak fizetőeszközként használható fel, tehát a hívők nem fizetnek kamatot. Kamatra kölcsönözni bűn.”

Tomás mégis elismerte nemcsak a használat során nem fogyó dolgok bérletét és haszonbérét, hanem a külön megállapodás alapján fizetendő nyereségrészesedést és kártérítést is.

A késő-skolasztika (14-15. század) egy ebből szétágazó kamat-jogcím-elméletet fejtett ki, szorosan a gazdasági gyakorlat szükségleteire vonatkozóan, és ez megtörte a kamattilalom terjedését. Eszerint a kölcsönadó egyes, indokolt esetekben, a neki okozott kár fejében kártérítést, vagy az elmaradt hasznot is követelheti, ugyanúgy, ahogy kockázati pótdíjat és egyezményes büntetést is bevasalhat a késedelmes visszafizetésért, - ha erről előre külön megállapodás történt. Az egyháznak - különösen a sok kolostornak - érdekében állt a járadékvásárlás elismertetése, amely szerint az ingatlan-

eladó a vevőtől rendszeres teljesítést várhat, akár hosszabb időre kötött, akár egy-, vagy kétoldalúan felmondható egyezség alapján. Mihelyt a teljesítést nem tették függővé a konkrét földdarab mindenkorri jövedelmétől, a szerződés körülményei erősen hasonlítottak a kamatozó kölcsönhöz.

Elfogadták a költségtérítés követelését is - a kölcsönt intéző egyházi rend számára, amely a 15. század második felében olasz városok szűkölködő lakóinak zálogért pénzt, vagy más dolgokat kölcsönzött.

Nagyon vitatott maradt azonban az úgynevezett „contractus trinus” [hármass szerződés], amellyel a kamattilalmat próbálták meg kijátszani, úgy, hogy egy társasági szerződés és két biztosítási szerződés révén fix nyereségrészesedésben és a kikölcsönzött összeg visszaadásában állapodtak meg.

3. Újkor

A brakteátok kora lejárt, az egyház többé nem tudta érvényesíteni a kamattilalmat. Mihelyt a pénz ismét az értékmegőrzés eszközévé vált, a változatos gazdasági viszonyok, a haszonszerzési vágy és a fantázia a kamat gyors elterjedéséhez vezetett. Ez csak tovább növelte a szakadékot a szegények és a kevés gazdag között, és előidézte a 14-15. század gazdasági-szociális hanyatlását. Ezt a fajta fejlődést segítették elő olyan jogászok is, akik a római jogi gondolkodást tanulmányozták - és elsajátították, különösen, ami a római tulajdon fogalmából következő rendelkezési hatalmat illeti, és azt, hogy a római szellem szerint a pénz az érvényesülés eszköze.

Ekkor tűnt fel például az egyik Jakob Fugger (II. 1459-1525), aki Velencében tanult, és jó szimatával felkutatta a középrangú és főpapság kiterjedt, de parlagon heverő pénzbefektetéseit, ezeket titokban kamatozóvá tette jövedelmező tovább-kölcsönzések révén, különösen I. Miksa császárnak, ezüst- és rézmonopóliumok közvetítése fejében, és a pápának, akinek vezető bankárja lett, és mint ilyen, árendeményes eladásokat is szervezett. (11) Mellesleg azt is megkísérelte, hogy a kamatkérdésben befolyásolja a teológiai véleményalkotást: akkoriban az ingolstadt-i bajor egyetem Johannes Eck nevű teológia-professzorát pártfogolta. 1515-ben Bolognában látszat-vitát kezdeményezett, amelyen Eck [bizonyára az iránta érzett hálából] általános engedélyt adott legfeljebb 5% kamat szedésére.

A kereskedelmi monopóliumok és a kamatteher drágaságot idéztek elő, és ennek következtében a vidéki lakosság gazdasági és szociális szükséghelyzete valóságos tolóerő volt Luther Márton (1483-1546) reformációja számára. Luther több írásában szenvedélyesen fordul szembe az uzsorával és a monopóliumokkal (13):

„Azért az uzsorás és a fősvény bizony tisztességtelen ember, bűnöző, voltaképpen nem is emberi! Emberevő farkas, rosszabb, mint az összes zsarnok, gyilkos és rabló, csaknem olyan gonosz, mint maga az ördög! Ugyanis nem ellenségként közelít, hanem mint barát, mint polgártárs a gyülekezet védelmében és békéjében, és mégis rabol és gyilkol, - iszonytatóbb minden ellenségnél és gyilkos tűznél. Ha az útonállókat, gyilkosokat, viszálykodókat kerékbe törik és lenyakazzák, előbb kéne minden uzsorást - és eleinte milyen sokat! - kerékbe törni és kínpadra vonni, - minden fősvényt elkergetni, kiátkozni, lefejezni...”

Luther abból indult ki, hogy az uzsora – függetlenül a nagyságától – mindenütt folyvást nő, ahol pénzt adnak kölcsön, és ezért többet és jobbat követelnek, vagy szednek be, és hogy az uzsora drágaságot eredményez, és rövid időn belül felfalja az egész földet. Persze, kivételeket is megnevez, amelyekben jóváhagyja a kárpótlást a késedelmes visszafizetésért, vagy konkrét haszon-elmaradás esetén, megengedi a kamatvásárlást (járadékvásárlást) bizonyos ingatlanokra, azok konkrét hozamának meghatározott százalékában, és ezen keresztül elfogadja a „kis szükség-uzsorácskákat” is, amelyek például egy-egy özvegyasszonynak állnak rendelkezésre, ha vagyonkájuk kamatbevételén kívül

nincs miből megélniük. Ugyan a kamatszedést határozottan elítéli, ennek ellenére Luther gyakorlatilag arra figyelmeztet, hogy a kamatot pontosan fizetni kell, hacsak a fejedelem nem nyilvánította érvénytelennek a követelést, - és azt tanácsolja, ne rendeljék el a kamat megszüntetését.

Ulrich Zwingli reformátor (1484-1531) egy lépéssel továbbmegy az ellentmondásban, amelyben a kamatot egyrészt istentelennek és keresztényietlennek jelenti ki, másrészt elismeri az állam jogát arra, hogy a kamatlábat megállapítsa.

Még közelebb áll Calvin János (1509-1564) az üzlethez és a termeléshez, mert ő megengedi a kamatszedést, ha az összhangban áll a méltányossággal és a testvéri szeretettel; az uzsorával ellentétben a kamat ne legyen tilos, különben a nyereségre törekvő kereskedő lehetetlenné válik.

„A pénz arra való, hogy gazdasági tevékenység által szaporodjon.”

Ez a szemlélet keltette életre a kapitalizmust Angliában és Amerikában.

A 16. században rendkívül heves küzdelem folyt a kamatkérdés körül. A lutheri evangélikus oldal 1600 körül végül is „feltűnés nélkül korigálta” a kamatszedés elvi visszautasítását, figyelembe véve a keletkezőben lévő pénzgazdaságot. (14) Az állam és a gazdaság növekvő gyorsulása, az evangélikus államvallás és a teológiai fakultások az állami képzésben a kamat témáját olyan kitartóan hagyták eltűnni a süllyesztőben, hogy sok protestáns papnak – a rábizott talentumok félreértett példabeszédén kívül (Máté, 25,27) – erről ma már semmi nem jut eszébe, és különösen a kamatban többé semmiféle teológiai problémát nem lát.

El kell viszont ismerni, hogy a Katolikus Egyház az, amely régóta és kitartóan küzd a kamat kérdésével.

Jóllehet a világi hatalmak egyre inkább kifejezetten megengedik a kamatot, (így olasz városok a 14. századtól, a hesseni udvar 1550, Bajorország 1553, Mecklenburg 1562, a poroszok és a lengyelek 1569, utoljára Franciaország is, 1789 óta) a 16.-tól a 18. századig negyvennél több szinódus erősítette meg a kamattilalmat - a heves támadások ellenére. Többek között Scipio Maffei olasz tudós kamatpártoló írásai hatására adta ki XIV. Benedek pápa 1745-ben a „Vix pervenit” jelentős enciklikát, amelyben fenntartja a kamattilalmat, ha utal is a késő-skolasztikában kifejtett formai kivételekre.

A 19. század iparosodása és a kapitalizmus diadalmenete azonban arra indított számos katolikus erkölcs-teológust, (ilyenek elsősorban Pesch, Biederlack, Pruner, Zehentbauer, Ratzinger, Schindler, Cathrein, Linsenmann) (16) hogy jogosnak tartsák a kamatvételt. Hiszen a valóság körülményei megváltoztak; a pénz váljon termékennyé, adjon általános lehetőséget a haszonra törő beruházásoknak. Ők is különbséget tesznek azonban kamat és uzsora, illetve, fogyasztói és termelői kölcsön között. „Modern erkölcsi tudatra” hivatkoznak, és arra, hogy a kamat legyen a kereskedelem és a forgalom előmozdítója. Csak kevesen ismerik fel ennek tragikus következményeit.

Mindössze egyesek álltak ellen. Említsük meg néhányukat:

Karl von Vogelsang (1818-1890), mecklenburgi jogász, 1850-ben szerzetesrendbe vonult, Bécsben havi folyóiratot alapított a keresztény szociális reformokért, és ismertette írását: „A kamat a szociális kérdés kulcsa”.

Wilhelm Hohoff (1848-1923), plébános és Marx Károly tisztelője, síkraszáll a kereszténység és a szocializmus egyesítéséért, és határozottan a munka-érték-elmélet képviselője, amely szerint csak az emberi munka teremthet értéket.

Megnevezhetjük a későbbiek közül mindenekelőtt Anton Orel (1881-1959) jogászt és ifjúsági vezetőt, kétkötetes művével: „Oeconomia perennis” (= „Örök, vagyis fenntartható gazda-

ság”) (1930), a továbbiakban: Johannes Kleinhappl (17), a Graz-i teológiai professzor Johannes Ude (18), beosztottja: Alois Wiesinger, és Franz Koutny (19).

Végül a katolikus egyházban is a tények hatalma győz, mégis. Az 1870-es, első vatikáni konziliumon zátonyra fut a 22 püspök által indított kezdeményezés a kamattilalom igazolására, mivel a zsinatot a német-francia háború kitörése miatt korán befejezték. Az 1891-es „Rerum novarum” című szociál-enciklikájában XIII. Leó pápa ugyan beszél a munkáskérdésről, mégpedig a „mohó uzsoráról”, a „jóllakathatatlan kapitalizmusról”, és arról, hogy „a mindent elnyelő uzsorát ki kellene küszöbölni a világból”, - de nem mondja ki a kamattilalmat.

1918-tól a katolikus egyház az egyházi törvénykönyvben (Kanon 1543) merész mutatvánnyal („spárgával”) próbálja egyesíteni a hagyományos tanítást a mai pénzgazdasággal, amelyben egyrészt megállapítja, hogy a kölcsönszerződés nem indokolja a hasznot, másrészt (világi) törvények megengedik a haszonról szóló megállapodást.

XI. Piusz pápa 1931-es, „Quadrogesimo anno” című enciklikájába belevési a pénz uralmát Oswald von Nellbreuning, a kamatszedők védelmezője. Szimptomákról igen, de kamattilalomról nem beszél sem XXIII. János pápa 1961-es, „Mater et magistra” című, sem VI. Pál pápa 1967-es, „Populorum progressio” című, sem II. János Pál pápa „Sollicitudo rei socialis” című enciklikája.

Meghiúsult az a megalapozott kezdeményezés is, amelyet a Paul Bauschulte és Ernst van Loen körüli laikusok vittek a második vatikáni konzilium elé (1962-1965), azzal a céllal, hogy felújítsák a hagyományos kamat-uzsora-tant. Ez zátonyra futott, különösen a kapitalizmust védő bíboros, Johannes Messner ellenállása miatt (21).

A kamatról rendelkező kánont pótlás nélkül törölték az 1983-as egyházi törvénykönyvből, aláhúzással, hogy az egyházi kamattilalomnak vége.

C.

Milyen végkifejlet várható ettől a fejlődéstől? A magát keresztényinek mondó civilizáció létrehozta a modern kapitalizmust; vajon erőt vesz-e magán ismét, - vagy talán az iszlámra bízva? Vajon a római jogással és költővel, Senecával (megh. Kr.u. 65-ben) mondjuk-e együtt beletörődéssel:

„Nincs arra gyógyszer, ha szokássá válik az, amiről jól látszik, hogy erkölcstelen?”

Luther Márton ugyan abból indul ki, hogy az eredeti bűnnel uzsora is marad a világon, de fáradhatatlanul inti az embereket:

„Legyen tehát uzsora, de az uzsorásoknak fájjon!”

Ezzel szemben bizakodón nyilatkozik a keresztény-szocialista politikus Fridrich Naumann (1860-1919):

„Bizonyosak vagyunk abban, hogy eljön az ideje, amikor a kamat ellen keresztény mozgalom kel fel.”

A kamattilalom a vallási és társadalom-erkölcsi alapon jól megindokolt cél kifejezése. Ma sürgősebb, mint valaha: hiszen meg kellene akadályozni azt, hogy egyik ember a másikat kizsákmányolja, azt, hogy a gazdaság rákos daganatként kiszipolyozza és tönkretegy a földet, a növekvő pénz- és adóssághegyek az életet megfojtással fenyegetik, hogy az ember Isten teremtett művét kapzsiságból és hatalomvágyból feláldozza a Mammon bálványának.

A kamattilalom azonban elszigetelten nem teljesülhet: és sajnos, rég elvesztek nélkülözhetetlen kiegészítői: az adósság-elengedés és a földtulajdonjog egykori szabályozása. Sőt, ezek nélkül a kamattilalom újbóli bevezetése még ártalmas is lenne, mivel a pénztulajdonosok ösztönzés híján viszsztatartanáknak pénzüket, megakasztanáknak a gazdasági körforgást. A kamatszedés tilalmát tehát ki kell egészíteni azzal, hogy a pénzt mindenki köteles legyen továbbadni. De ez sem lenne elég, mivel a pénzt telekspekulációra használhatnáknak fel, minden olyan gonosz következménnyel, amelyet csak lidéreces álmainkban élünk át. Ahogyan a mózesi törvények pontosan látták, a kamattilalomhoz szorosan hozzátartozik a spekuláció kizárására kényszerítő földtulajdonjog is.

Mivel mára az emberiség legnagyobbbrészt elvesztette a kötelezettségeire vonatkozó vallási parancsokat és tilalmakat, ha fájdalmas tapasztalatai alapján égető hiányukat érzi, azokat magának kell pótolnia jó belátásból kifejlesztett renddel. Mózes törvényei határozott utasításokat tartalmaznak egyrészt arra, hogy a földre csak használati jogot szabad adni, másrészt az „elengedés éve” kifejezi azt a felismerést, hogy a pénz és a pénzkövetelés is öregszi, és egyszer meg kell halnia, mint mindennek a földön. Mindkettő elemei megtalálhatóknak mind Silvio Gesellnél (24) (1862-1930), mind Rudolf Steinernél (25) (1861-1925), és szak-jogi kialakításuk és alkalmazásuk (26) mellett a piacgazdaságból a kamat hamarosan elenyészhetne.

Az ilyen ábrázolás mindenestre nem tetszik a világ hatalmasainak, akiknek pénztrónja fokozatosan összezsugorodik, de a kizsákmányoltak sem szeretik, mert gondolkodásmódjukba és vágyaikba mélyen belevésődött a kapitalizmus. Le kell győznünk ezt az ellenállást - nagy erőfeszítések árán is, magunkban és körülöttünk egyaránt. Bizonyára szükséges volt az egyház kapitulációja a kapitalizmus előtt, de az emberek ezzel túllépték saját felelősségük határát. Hiszen végül mégis csak a vallásos indíték ad nekünk erőt és irányt (27), a katasztrófák, az új idők szülési fájdalmainak elviseléséhez.

Aki nyitott szemmel járva felfigyel a kezdeményezések és mozgalmak bőségére, például az evangélikus egyházi napok (28) lehetőségeinek piacán felfedezi az új idők csíráit. Hiszen a pénz nem azért van, hogy hagyják leülepedni és uzso-ráskodni, hanem hogy vásárlás, hitelezés, ajándékozás révén továbbadják. A föld sem spekulációra való, hanem hasznosít-

tásra, mindent meg kell művelni, és ezekhez ugyanúgy hozzátartoznak a jövőbe mutató magatartási szokások, mint a testvéri bánásmód az emberekkel, állatokkal, növényekkel. Mivel ezek a csírák fejlődhetnek, formálják is mind az emberek tudatát, mind a változó társadalmi és gazdasági keretfeltételeket. Az egyházaknak mindkettőben együtt kell működniük. Csak akkor, ha az egyházak is sorakozót fújnak, kimondva, hogy a konkrét kiinduló-helyzet megváltoztatása mennyire szükséges, különösen a pénz- és a földtulajdonrendszerre nézve, és átgondolják saját bonyolult helyzetüket a kapitalizmusban, az egyházak célkitűzései akkor lesznek alkalmasak az igazságosságért, a békéért és a teremtés megőrzéséért meghirdetett világtalálkozóra.

Prof. Dr. Roland Geitmann

Roland Geitmann
professzor
előadást tart
az 1999. augusztusi,
nemzetközi INWO-
(igazságos gazdasági rendért)
kongresszuson, Bécsben.
Előadása témája:
A Biblia, az egyházak
és a kamatgazdaság.

(Foto: Salca)

Megjegyzések

- (1) Így Ulrich Duchrow. „Egyházak, keresztények, gazdasági rendszerek, kérdések és tézisek nyugat-európai szemszögből, a Sao Paulo-i munka folytatására – engedelmes követésére”. Az „Új egyház” füzet 1988. január 1-i száma, 11. oldalán utalással Silvio Gesellre; és „Határtalan pénz keveseknek, vagy élet mindenkinek a fejlődés határain belül, Egyház és kapitalizmus, tekintettel az adósságválságra. Az „Új egyház” füzet 1988. szeptember 9-i számában.
- (2) Ehhez: Helmut Creutz / D. Suhr / Werner Onken. Növekedés a válságig? (1986) és H. Creutz cikksorozata, Monheimsallee 99, 52062 Aachen.
- (3) Lásd ehhez és a következő kamat-párti oldalakhoz: Franz Xaver Funk. Az egyházi kamattilalom története (1876); a kamatbíráló szemléletűekből: Anton Orel, Oeconomia perennis. Az emberiség kiszolgáltatásának gazdaságtana a változó időkben, és annak változatlan jelentősége (1930); Richard Dewes. A kamat-probléma az 1850-1920 közötti német nyelvű erkölcszociológiában (1976) Az Ótestamentumról és a zsidóságról. Eberhard Klingenberg. Az izraelita kamattilalom a Tórában, a Misnában és a Talmudban (1977).
- (4) Mózes 2. könyve, 22,25 (Exodus) a Biblia zürichi fordítása nyomán; lásd még: Mózes 3. könyve, 25,35-37 (Leviticus) és Mózes 5. könyve 23,19 és 20 (Deuteronomium).
- (5) Lásd még: 22,12; és a Zsoltárok könyve 15,5; Példabeszédek 1,18, és 28,8; Nehémiás könyve 5,1.
- (6) Lásd még: Jákob levele 5,4 a visszatartott bérről.
- (7) A következő adatok és idézetek pontos lelhelyét a megjegyzésekben megnevezett három mű tartalmazza.
- (8) Többek között Carthago (419), Arles (443), Tours (461), Orleans (538), Konstantinápoly (692), Toledo (694) lépésenkénti elévüléssel; szankció csak eredménytelen intés után, és diakónustól felfelé.
- (9) Lásd ehhez: Dewes (lásd a 3. megjegyzést) 24 oldal.
- (10) Ehhez: Hans Weitkamp. Az arany középkor – a pénz léte, mint ajándék.
- (11) Lásd ehhez: Götz Freiherr von Pölnitz. Jakob Fugger, 1. kötet (1949). Különösen a 112, 217 oldal.
- (12) Pölnitz (lásd a 11. megjegyzést) 314. oldal.

- (13) Az uzsora kis Sermon-ja (1519). Az uzsora nagy Sermon-ja (1520). Kereskedelem és uzsora (1524). Plébánosoknak, hogy prédikáljanak az uzsora ellen (1540). Az utóbbi írás befejező részének kivonatát idézi Günter Fabiunke. Luther Márton, mint nemzeti közgazdász (1963), 229. oldal.
- (14) Martin Honecker. Teológiai reálenciklopédia, XII. kötet, II. fejezet: Pénz (1984), 287. oldal.
- (15) A kivételek annál fontosabbak. Többek között E. Burri plébános (lásd: F. Schwarz-cal közös könyvét. A keresztény erkölcs álláspontja a kamatról, Az erkölcs és a népgazdaság *Jézus nélkül* (kb. 1935); Fr. Spiecker, W. Bischoff, Dr. Skriver, lásd: közléseik az AfC folyóiratban: „Hit és cselekedet”).
- (16) Ehhez: Dewes (lásd a 3. megjegyzést.)
- (17) Lásd különösen a "Munka - kötelesség és jog. A gazdasági erkölcs kérdései" című írását (1902).
- (18) Többek között: Kereszténység, vagy kamatgazdaság? (1938); A keresztény erkölcsteológusok, mint a kapitalizmus cinkosai (1957).
- (19) Franz Koutny. A kapitalizmus fejlődése és következményei (1972).
- (20) Felhívás az ökumenikus zsinatra. Katolikus laikusok beadványának dokumentációja a laikus-apostoli bizottságnak, a XXIII. János pápa által 1962-ben Rómába összehívott ökumenikus konzílium előkészítéséhez, a vallási és társadalmi cselekvés kérdéseit illetően.
- (21) Lásd például az írásait: A szociális kérdések (1934), A természetjog (1950).
- (22) A fellebbi, a 13. megjegyzésben utolsónak megnevezett írás. Fabiunke, 202. oldal.
- (23) Az evangélikus egyház társadalmi programja (1890).
- (24) A természetes gazdasági rend, szabadföld és szabadpénz révén (az első kiadás éve: 1916, a 9. kiadásé: 1949).
- (25) Nemzetgazdasági folyamat (az első kiadás éve: 1922, az ötödiké: 1979). 164. oldal, 171., A társadalmi kérdés kulcsponjtja (1. kiadás: 1919, 6. kiadás: 1976) 87. oldal.
- (26) Ehhez többek között Dieter Suhr, Pénz, vagy értéktöbblet. A piaczgazdaság megszabadítása a pénzügyi tranzakciók költségeitől (1983), D. Suhr/H. Godschalk. Optimális felszámolás. Felszámolás-elméleti elemzés és hitelgazdasági versenykonceptió (1986); Jobst v. Heynitz: Indítvány a földtulajdonjog haszon- és tulajdonpárti reformjára, jogpolitikai folyóirat 1977, 230. oldal; lásd még a következő folyóiratok folyamatos közléseit: A szociális közgazdaságtan folyóirata, a társadalomtudományi társaság kiadásában. Gauke Kiadó, 24321 Lütjenburg; A szabadság kérdései, kiadta a Szabadságszerető Rend szeminárium, Badstr. 35, 73087 Bad Boll.
- (27) Erre az együttműködésre törekszik vallási indítékokból és szociális elképzelések alapján – különösen a pénz- és a földtulajdon-rendszer területén a szabadságszerető szocialista keresztények 1950 óta fennálló munkaközössége (Arbeitsgemeinschaft freiheitlich-sozialer Christen = AfC) Roland Geitmann, Martin-Bucer Str. 6. 77694 Kehl, lásd még a 15., 18. és 20. megjegyzésben megnevezetteket.
- (28) Például az Ökumenikus Fejlődés Szövetsége.

BIBEL, KIRCHEN UND ZINSWIRTSCHAFT

(grafika: Salca)

Ezt a tanulmányt csak változtatás nélkül szabad továbbadni. KSM